

Folkbiblioteken i Östergötlands län 2010

– regionala förutsättningar för kunskapssamhället

SVENSK BIBLIOTEKSFÖRENING

Bibliotekens framtid ligger i våra händer

Svensk Biblioteksforening presenterar för sjätte året i rad rapporter om bibliotekssituationen i var och en av landets alla län och regioner samt kommuner. Rapporterna avser 2010 och bygger på statistik presenterad av Kungliga biblioteket (KB), Statistiska centralbyrån (SCB) och Statens kulturråd.

2010 års statistik visar att biblioteken återigen ställs inför utmaningen att med färre anställda ge service åt en växande befolkning på färre ställen. Utvecklingen har pågått länge och över tid lett till en minskad användning och ökande klyftor. Framtiden är dock inte ödesbestämd utan går att påverka. Genom strategiska insatser kan kommunerna se till att invånarna får de bibliotek de behöver och efterfrågar. Det handlar om att satsa på en utbyggnad av skolbiblioteken, öka närheten till biblioteksservice, gärna genom en satsning på mobila lösningar, öka personaltätheten och förbättra öppettiderna, utveckla och skapa tillgång till fler elektroniska tjänster, utveckla e-bokutlåningen, ge resurser till fler tidnings- och tidskriftsprenumerationer och mer pengar till mer nya böcker i alla format.

Globaliseringens utmaningar kräver starka bibliotek

För att Sverige ska stå sig i globaliseringens utmaningar krävs en förstklassig infrastruktur för kunskap och utveckling av nya idéer. Biblioteken är i grunden ett frihetsprojekt som ger fri tillgång till information och kunskap för att stimulera mänsklig kraft och tanke. Något Sverige behöver mer av – inte mindre. Mot bakgrund av det är det bekymmersamt att antalet bibliotek sedan 1990 har minskat med 500 (30 %). I takt med att kraven på kunskap ökar får Sveriges invånare i allt större utsträckning klara sig utan det stöd ett väl utbyggt och fungerande bibliotekssystem kan ge.

Två faktorer är särskilt allvarliga. För det första; svenska barns biblioteksanvändning minskar mer än i andra länder. Det är oroande

eftersom man vet att tillgång till och användning av ett bibliotek har stor betydelse för läsfärdigheter och läsinträsse. Vi vet också att svenska barn läser allt mindre för nöjes skull och svenska tredjeklassare försämrar sin läsförmåga både vad gäller läsförståelse och läshastighet. Var och en inser att detta inte är bra för en kunskapsnation som Sverige. Väl fungerande bibliotek har en stor möjlighet att göra skillnad. För det andra; klyftorna i biblioteksanvändningen ökar. Endast en fjärdedel av de med lägst utbildning säger sig ha använt ett bibliotek det senaste året. Att jämföra med två tredjedelar av de med högst utbildning. Till detta kommer det digitala utanförskapet, som ytterligare vidgar informationsklyftan. Närmare 1,7 miljoner invånare har fortfarande inte tillgång till internet i sitt hem eller på sin arbetsplats. Det är uppenbart att biblioteken behöver få utökade möjligheter att motverka kunskaps- och informationsklyftor.

Läsutveckling och lärande

Givetvis lånar man böcker på bibliotek. Hälften av de böcker som lånas ut är barnböcker. Efter det kommer utlåningen av skön- respektive facklitteratur för vuxna på delad andra plats. För barns läsutveckling och människors lärande spelar bibliotekens bokutlåning alltså en stor roll. Den skönlitteratur som lånas på biblioteken kommer inte bara från topplistan. Besökarna tycker förvisso att det är viktigt att biblioteken har ett bra utbud av nyutkomna böcker. Men lika viktigt tycker man att det är att biblioteken har ett bra utbud av böcker som är svåra att hitta på andra ställen. Biblioteken fyller därmed en viktig funktion att sprida svårtillgänglig litteratur och visa upp en bredd bortom topplistan. Andra viktiga skäl att använda folkbiblioteket är att ta del av andra medier än tryckta, till exempel ljud- och cd-böcker, musik och film. Antalet lån av denna typ av audiovisuella medier vid folkbiblioteken har ökat. Nya och utvecklade bokformat gör också att biblioteken når nya användargrupper.

Sakkunnig hjälp för kunskap, arbete och kultur

Utöver att ta del av litteratur är det vanligaste skälet till biblioteksbesöket att man vill ha sakkunnig hjälp. Bibliotekarien och dennes kompetens att guida i informationslandskapet spelar en avgörande roll för viljan att besöka biblioteket. Biblioteken har också en självklar plats i lärandets infrastruktur och utgör en viktig plats för studier. Nära 20 procent av kvinnorna och runt 15 procent av männen besöker också biblioteket för att få tillgång till en studie- eller arbetsplats. Lika viktigt som biblioteken är för studier är de för att ge tillgång till Internet. 15-20 procent av användarna kommer till biblioteket för att använda internet. Folkbiblioteken har också en stor betydelse för det lokala kulturlivet. Att ta del av kulturevenemang är ett viktigt skäl till besök.

På kommunal nivå: Öka tillgänglighet, personaltäthet och informationskällor

De två viktigaste tillgänglighetsfaktorerna är närhet och öppettider. Det är viktigt att biblioteken ligger på rätt platser och har öppet på tider som passar användarna. Statens kulturråd har i en rapport slagit fast att ökat avstånd till bibliotek är negativt för biblioteksanvändandet. Två av bibliotekens viktigaste användargrupper är barn/ungdomar och äldre, och många av dem är beroende av närhet till biblioteksservice. Ökad närhet och fler mobila bibliotekslösningar hör därmed framtiden till. Personaltäthet är en annan viktig del av bibliotekens attraktivitet. Utöver att ta del av litteratur är det vanligaste skälet till biblioteksbesöket att man vill ha sakkunnig hjälp. Inte minst inom barnbiblioteks-verksamheten är god personaltäthet viktig om man vill stimulera besök och läsning. Faktorer som hög andel nyförvärv och god tillgång till musik, film, ljudböcker, databaser, tidningar- och tidskriftsprenumerationer kännetecknar bibliotek med många besök och utlån. Teknikutvecklingen har medfört att t ex en bok nu ges ut i en mängd format. Det handlar om olika tryckta exemplar från biblioteksband

och storstilsböcker till pocket men också om talböcker, cd-böcker, bok-och-band. Och till det olika film- och musikformat, elektroniska informationskällor, webbgränssnitt och teknik för att underlätta informationsöverföring i form av särskilda spelare, läsplattor med mera. Allt detta innebär stora möjligheter, både för biblioteken och dess användare. Nya format och nya hjälpmedel gör att biblioteken kan nå nya grupper. Sedan 2000, medan teknikutvecklingen rusat på har inköpsbudgeten mätt i kronor per invånare rasat med över 10 procent. Attraktiva bibliotek kräver en satsning på aktuella informationskällor i alla format.

På nationell nivå: Ta fram en biblioteksstrategi och lös e-boksfrågan

Sverige är fortfarande det enda landet i Norden som saknar en nationell biblioteksstrategi. Det leder till otydlighet om mål och mening och att bibliotekens fulla kraft och potential inte tas tillvara. Avsaknaden av en nationell biblioteksstrategi leder till resursslöseri och effektförluster, inte minst genom missade chanser till samordning och samverkan. Kungliga biblioteket har sedan den 1 januari 2011 regeringens uppdrag att svara för nationell överblick samt främja samverkan och utveckling. Sverige har därmed fått den samlande biblioteksmyndighet som krävs för att komma igång med arbetet att hantera och möta bibliotekens framtidsutmaningar i en nationell biblioteksstrategi.

Utöver Svensk Biblioteks förening vill även bland andra Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och Sveriges länsbibliotekarier att en nationell biblioteksstrategi kommer till stånd. Den modell för kultursamverkan som regeringen sjösatt med Kulturrådet som part förutsätter dessutom detta som stöd för diskussionerna om biblioteksutveckling i de regionala kulturplanerna. Strategin måste ta sin utgångspunkt i en bred samhällsanalys och identifiering av samhällsmål av vikt för biblioteken. Med detta som grund kan man ange bibliotekens roll för att nå dessa mål, identifiera hinder för att

biblioteken ska kunna fullgöra sina uppgifter samt lägga fast strategier för att hantera dessa hinder och för att nå målen. Arbetet med att ta fram en nationell strategi som stöd för utveckling, samordning och samverkan måste komma igång snarast.

Den digitala revolutionen och den ökande digitaliseringen ger hopp om nya möjligheter att på ett enkelt och effektivt sätt sprida information och kunskap till många. E-boksformatet passar därmed bibliotekens kärnuppgift som hand i handsken. Utlån av e-böcker är dock omgärdat av avtal och affärsmodeller som varierar från förlag till förlag. För biblioteken är det mycket dyrare att låna ut e-böcker än tryckta böcker. Med informationsfriheten som utgångspunkt är det inte hållbart med en ordning där förlagen bestämmer vad biblioteken får köpa in eller där man tvingas sätta tak för hur många gånger en e-bok kan lånas ut. Den bistra verkligheten är att många bibliotek inte har råd att på löpande räkning betala avgiften för e-boksutlåningen och tvingas säga stopp när budgettaket är nått. Om hela dagens utlåning av tryckta böcker skulle ersättas av en utlåning av e-böcker skulle bibliotekens kostnader mångdubblas. Det här är ett problem som sällan uppmärksammas och som förefaller både orimligt och olämpligt i ljuset av ambitionen att öka läsandet. Biblioteken är inga pirater och vill både göra rätt för sig och ge invånarna fri tillgång till information och kunskap. På det sättet är man en del av en modern frihetsrörelse. En lösning måste till som bejakar upphovsrätten, informationsfriheten och den fria utlåningsrätten.

Niclas Lindberg

Generalsekreterare

Svensk Biblioteksförning

Folkbiblioteken i Östergötlands län

I denna rapport belyses hur biblioteksverksamheten i Östergötlands län ser ut. Jämförelser görs mellan kommunerna i länet samt med riksgenomsnittet.

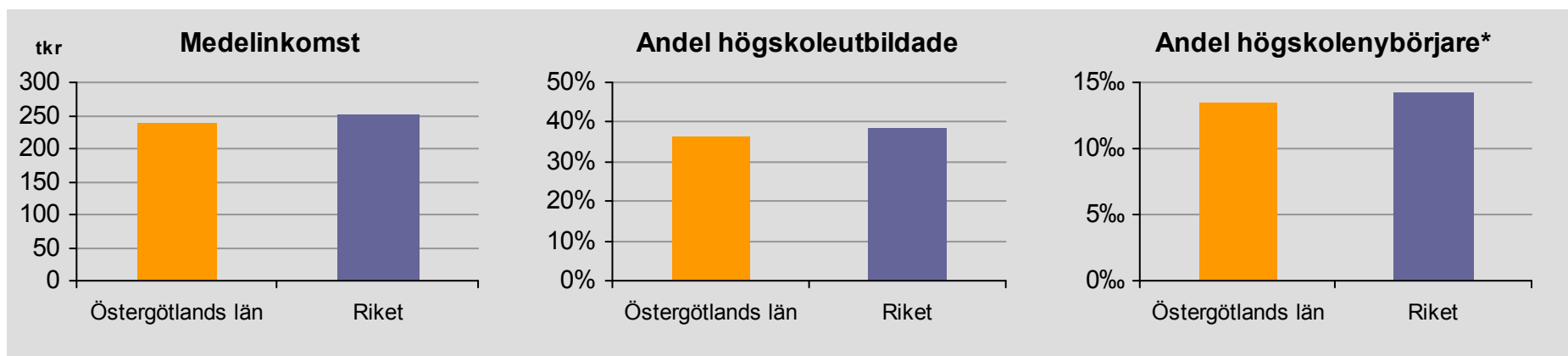
Som bakgrundsfakta redovisas här inledningsvis några siffror om inkomst- och utbildningsnivå samt siffror som visar hur intresset för högre studier i Östergötlands län ser ut. Nedanstående data är hämtad från SCB. Andelen högskoleutbildade samt medelinkomst avser 2009 och andelen högskolenybörjare avser läsåret 2009/10.

Det statistiska materialet i rapporten är huvudsakligen hämtat från rapporterna Bibliotek 2010, utgiven av Kungliga biblioteket (KB), och motsvarande rapporter från åren 2006-2009, utgivna av Statens kulturråd. Rapporterna finns tillgängliga på www.kb.se och www.kulturradet.se. Svensk Biblioteksforening tar inte ansvar för eventuella felaktigheter i KB:s och Kulturrådets statistik. Jämförelsen med typkommunen enligt Sveriges Kommuner och Landstings gruppindelning bygger på Kulturrådets grunddata men beräkningarna är nya och utförda av Svensk Biblioteksforening. Mer information om Sveriges Kommuner och Landstings kommungruppsindelning finns tillgänglig på www.skil.se.

Stora förändringar mellan enskilda år ska tolkas med viss försiktighet. Dessa kan bero på ändrade redovisningsrutiner och liknande.

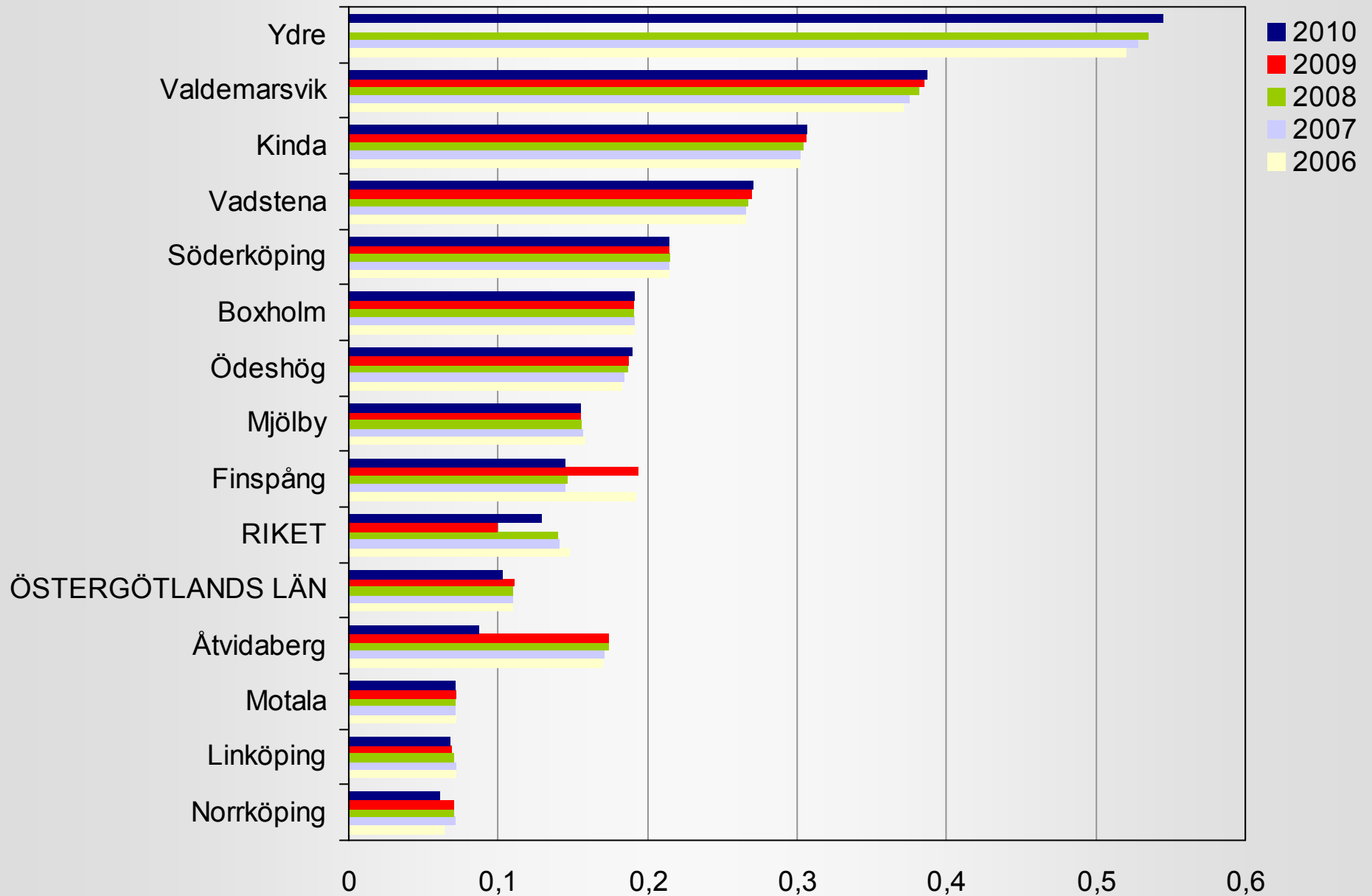
Saknade staplar i diagrammen är en följd av saknade värden i KB:s och Kulturrådets statistik. Bland annat saknas siffror från Ydre kommun avseende 2009 helt.

Folkbiblioteken i nedanstående kommuner lämnade inte fullständiga uppgifter för 2007. För dessa kommuner återges 2006 års uppgifter även för 2007. Detta påverkar i någon mån även medelvärden för län och rike. De kommuner det gäller är; Avesta, Borgholm, Falun, Flen, Gullspång, Hagfors, Helsingborg, Höör, Järfälla, Kramfors, Kristinehamn, Kungsbacka, Kungälv, Ludvika, Lysekil, Mariestad, Mölndal, Norrtälje, Oxelösund, Sollentuna, Sunne, Tidaholm, Trelleborg, Töreboda, Uddevalla, Umeå och Ängelholm.

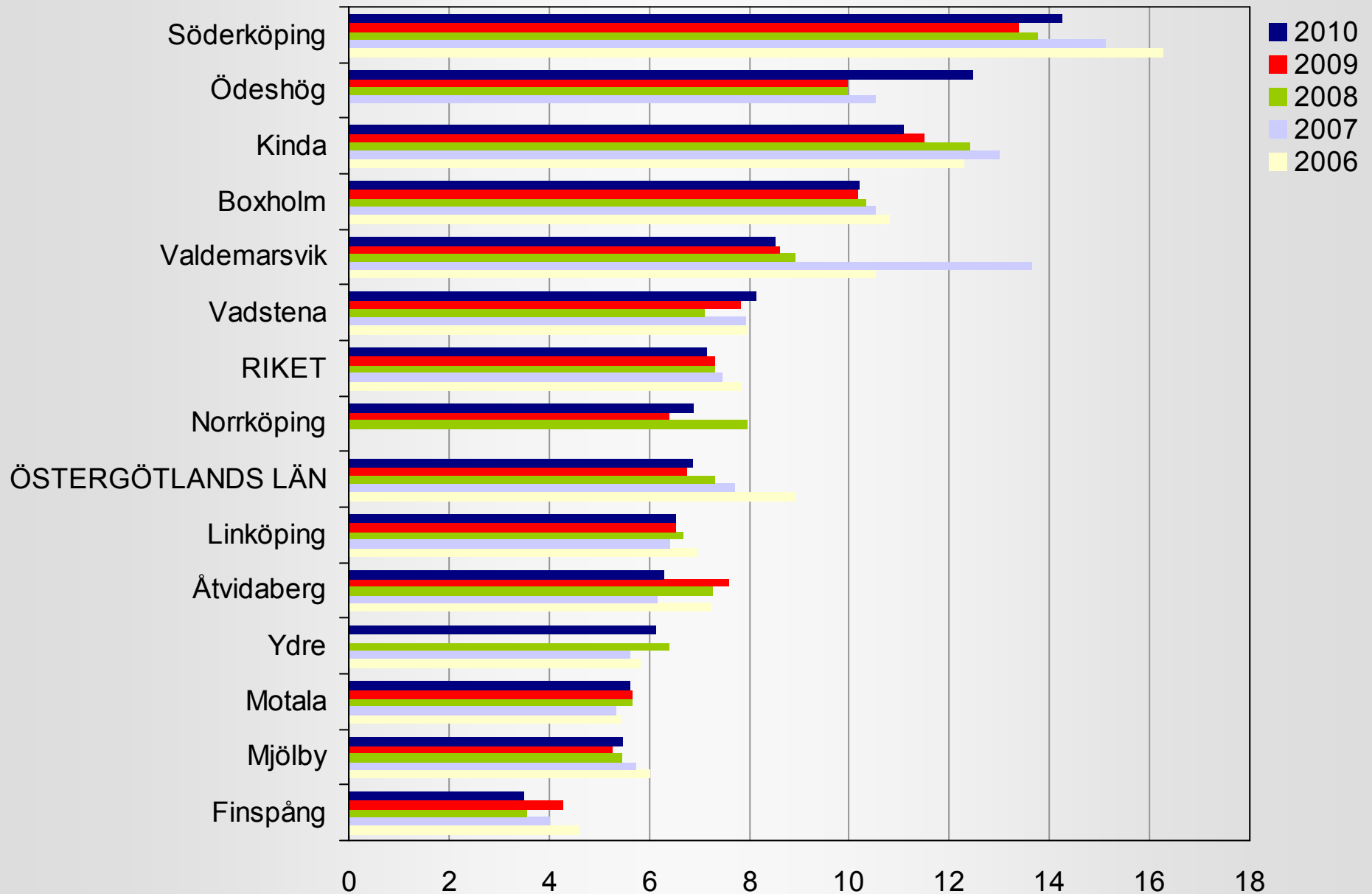

* Med högskolenybörjare avses studerande som för första gången är registrerad i grundläggande högskoleutbildning.

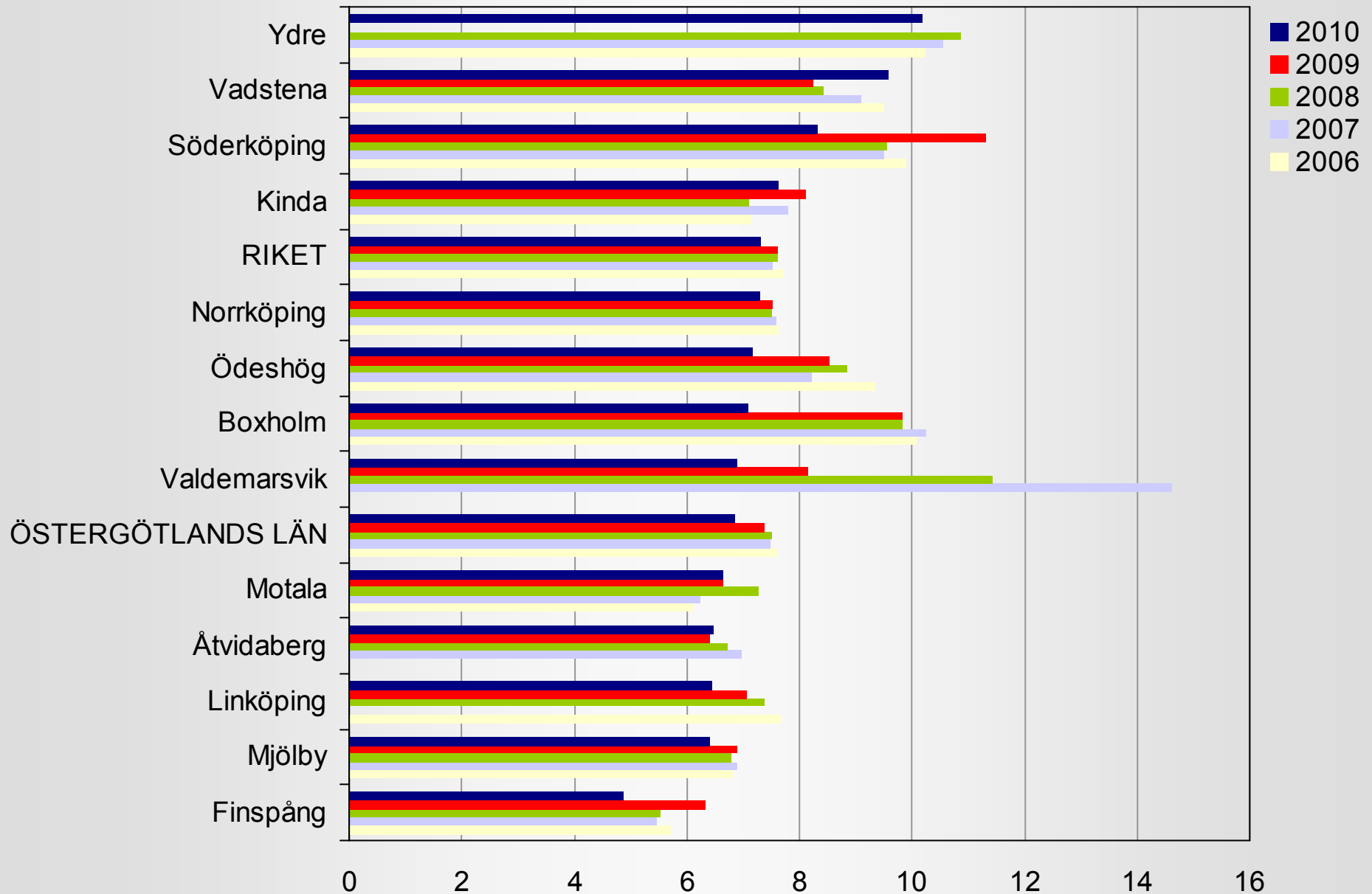
Antal bibliotek per 1000 invånare

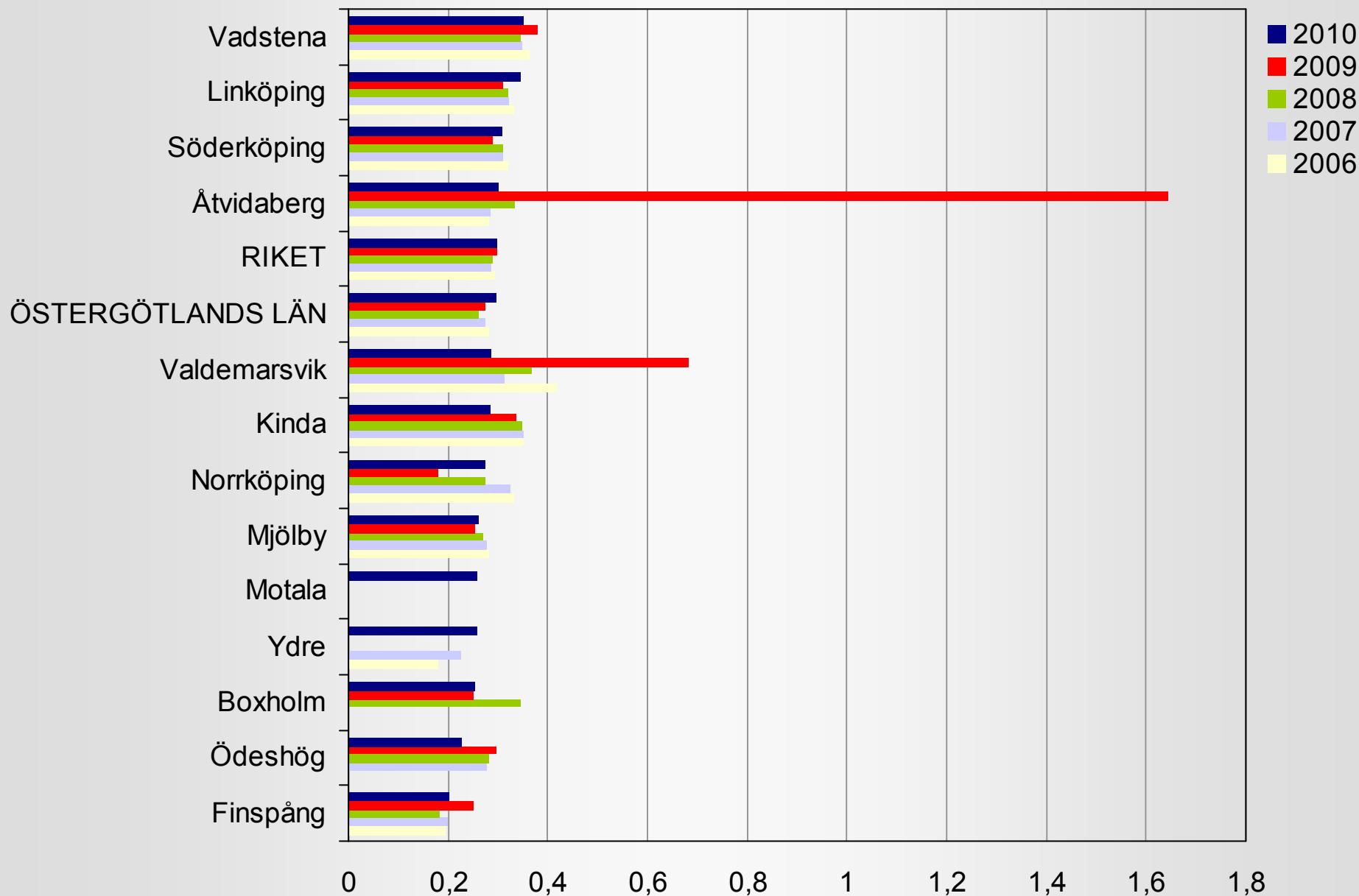
Antal besök per invånare

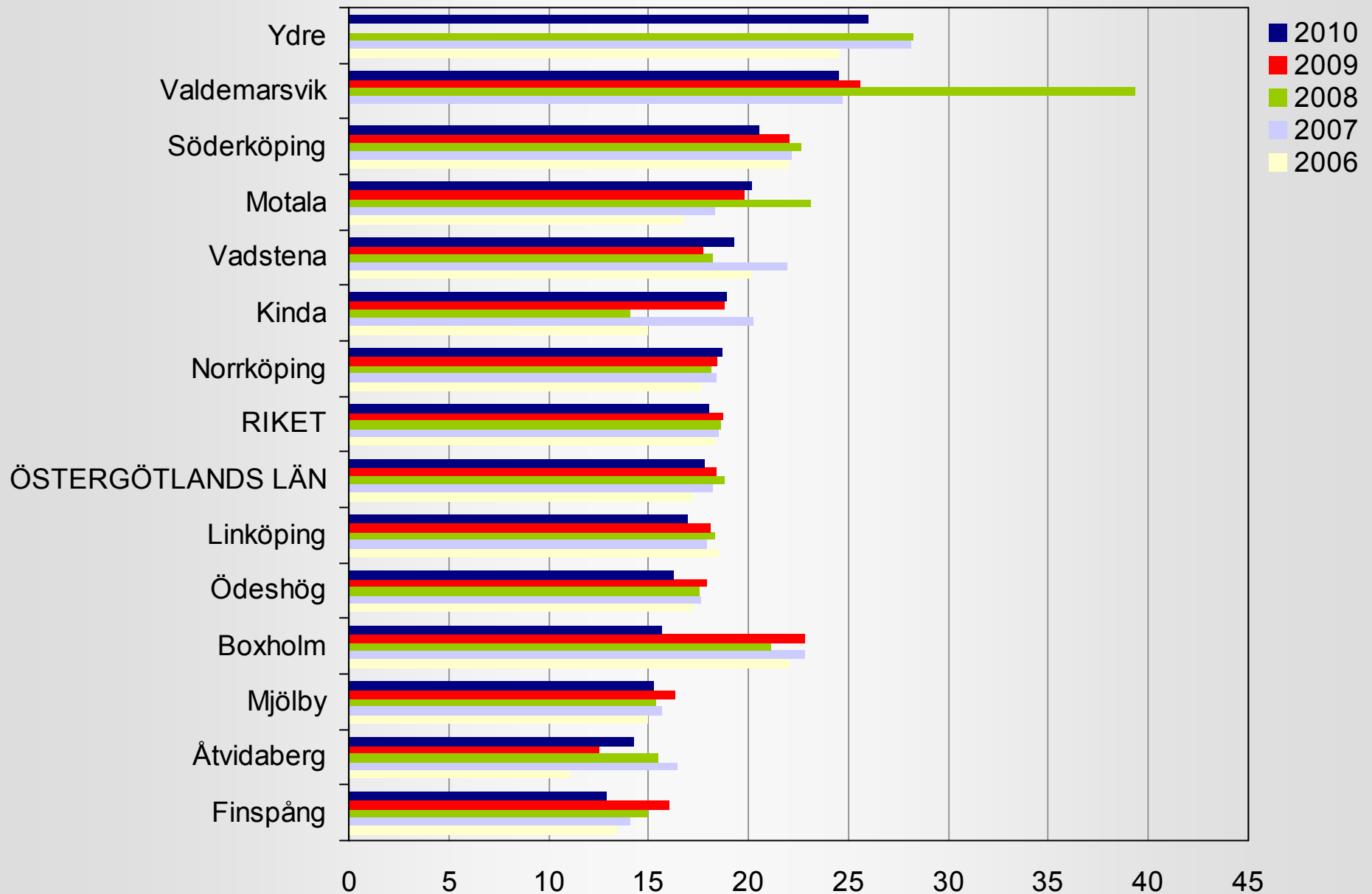
Total utlåning per invånare

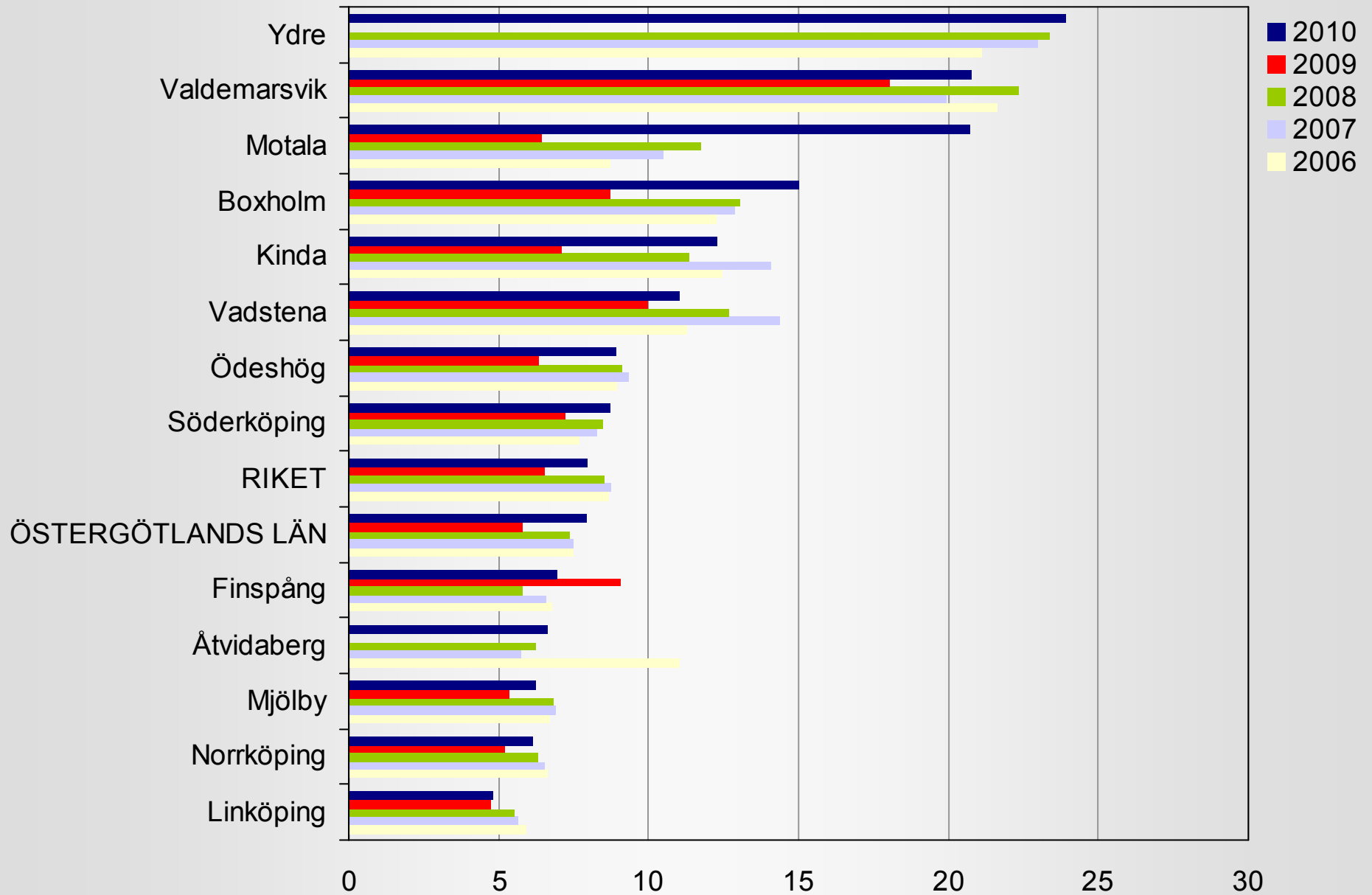
Aktiva låntagare per invånare

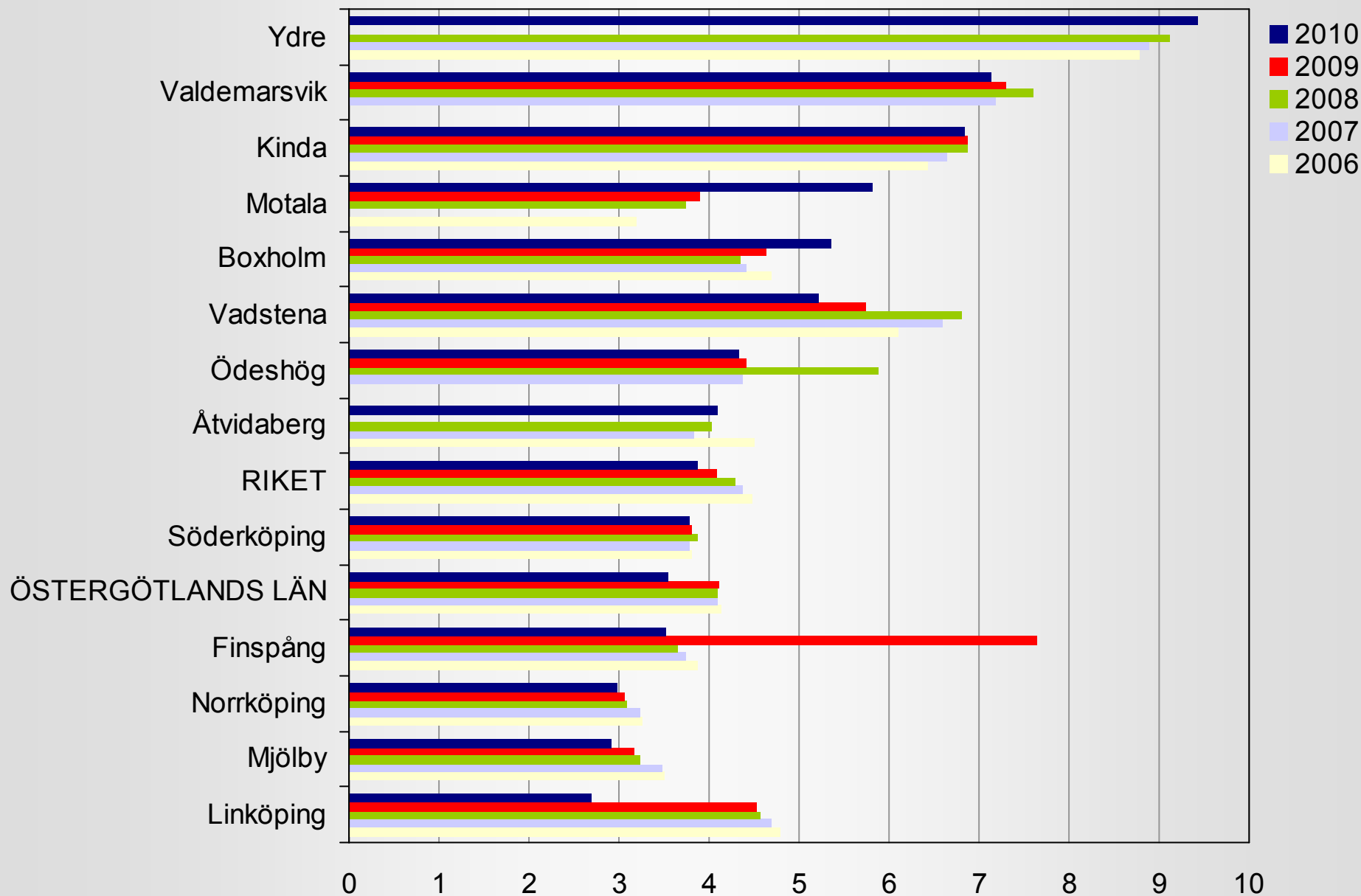
Antal barnbokslån per barn 0-14 år

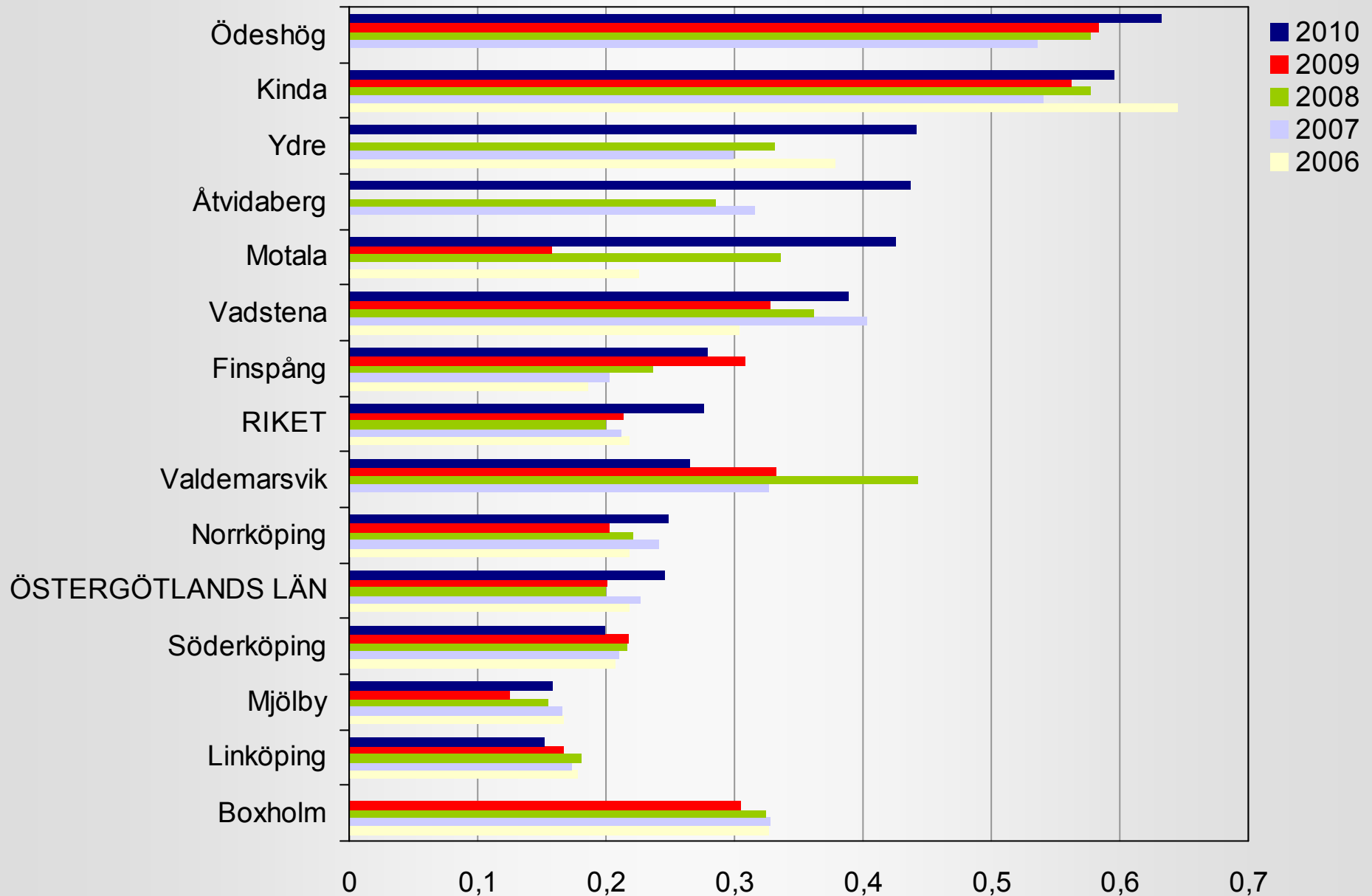
Antal barnböcker per barn 0-14 år

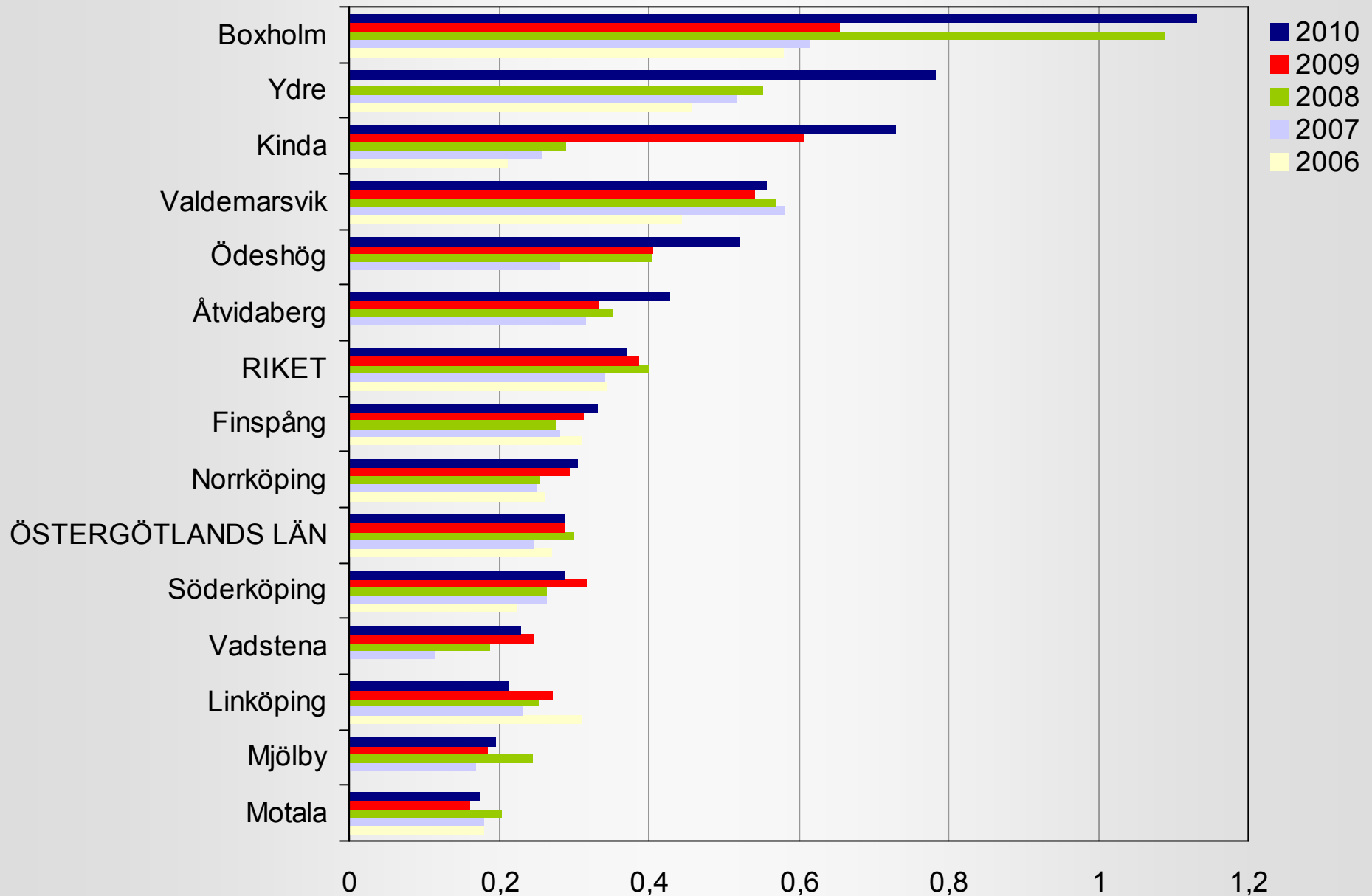
Antal böcker per invånare

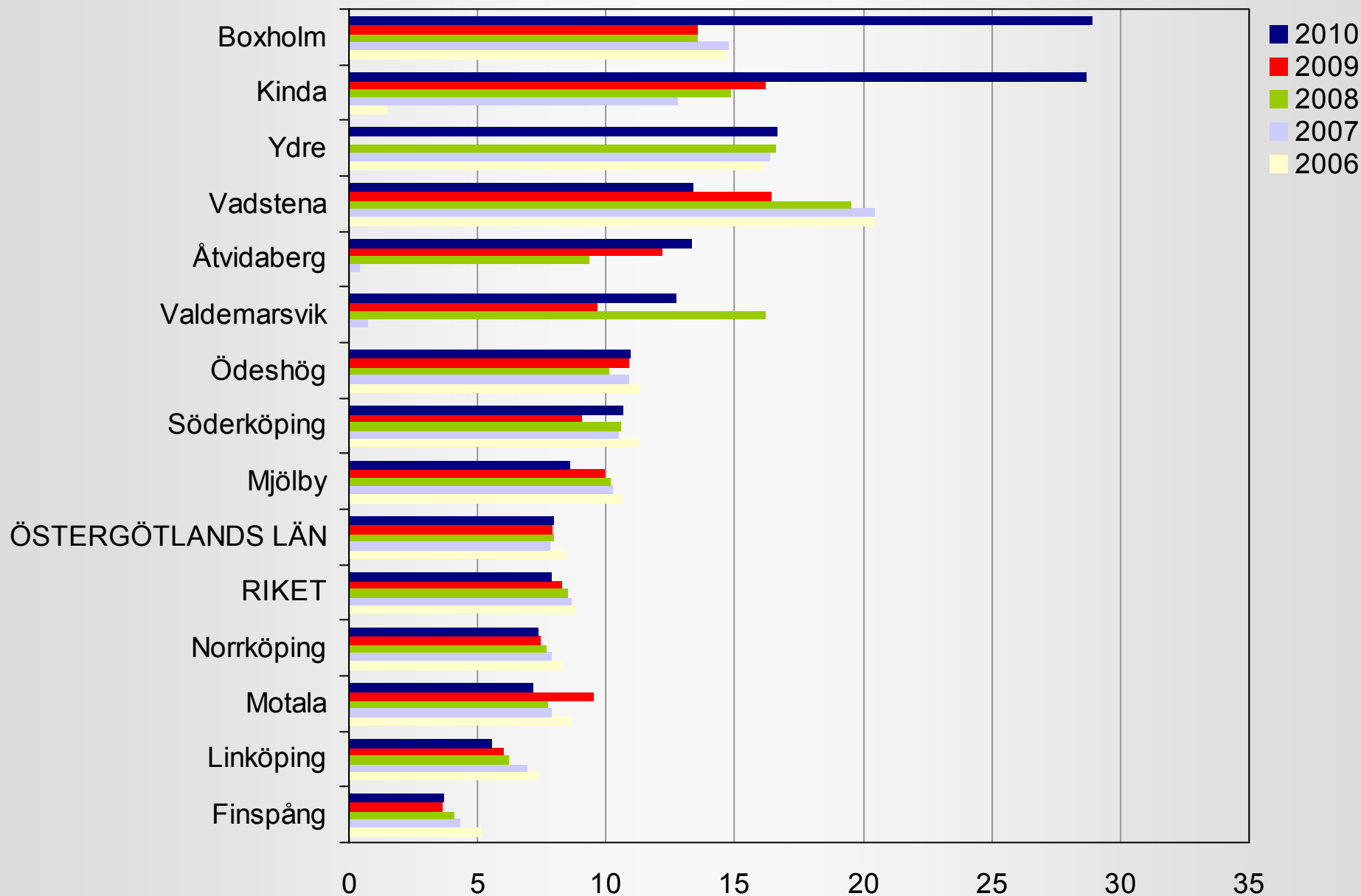
Nyförvärv, böcker per invånare

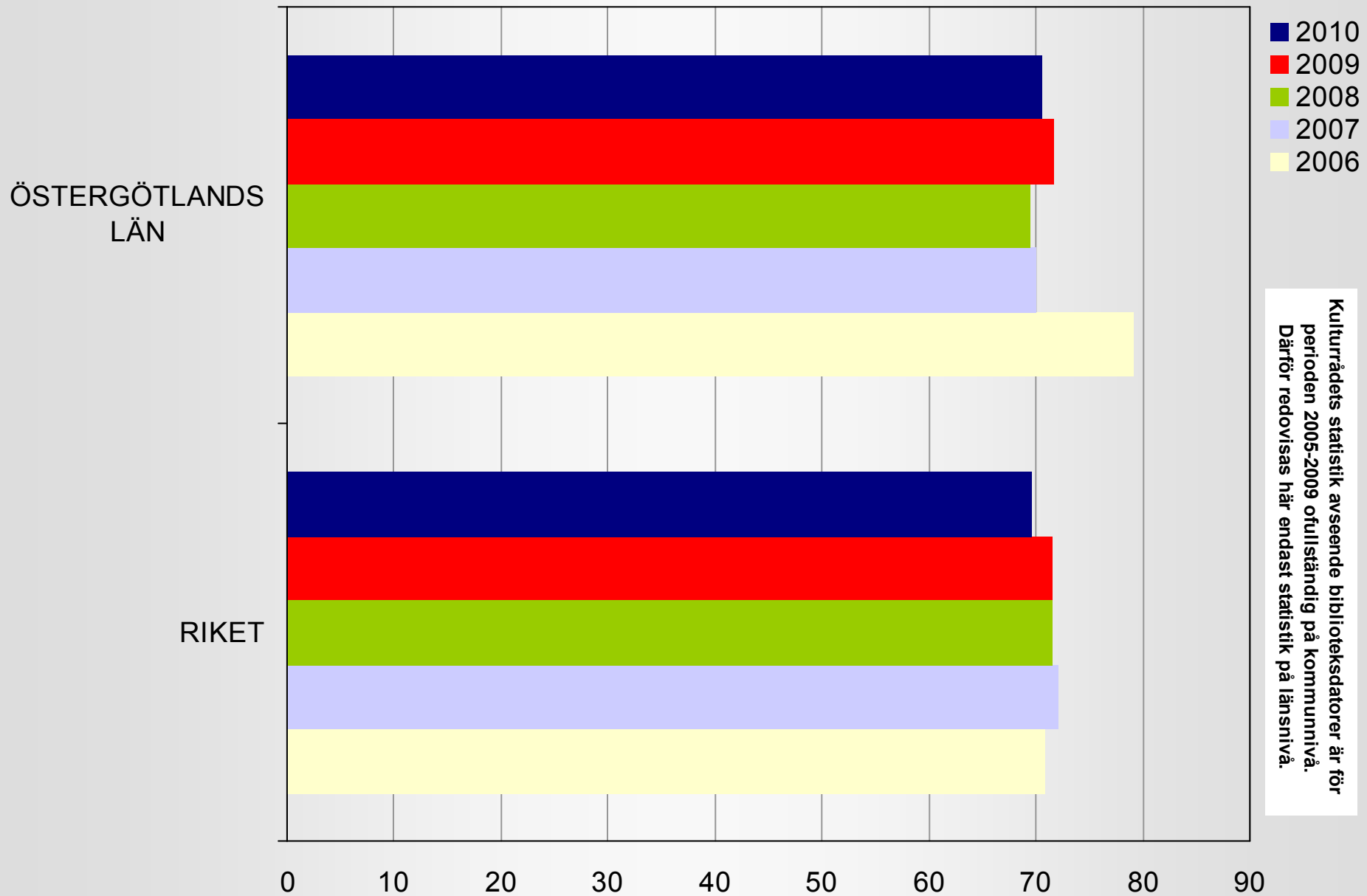
AV-bestånd per invånare

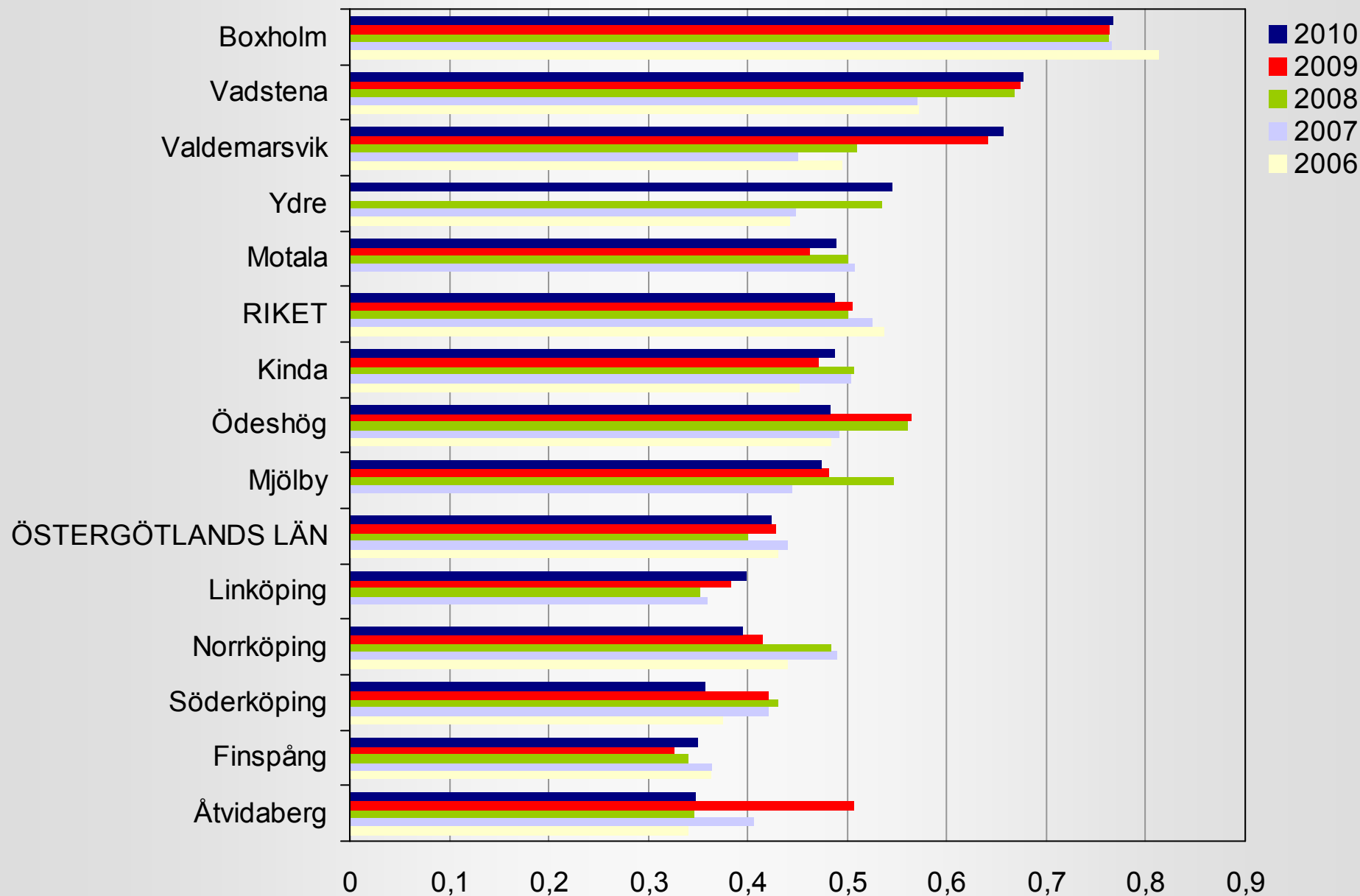
Tidskriftsprenumerationer per 1000 invånare

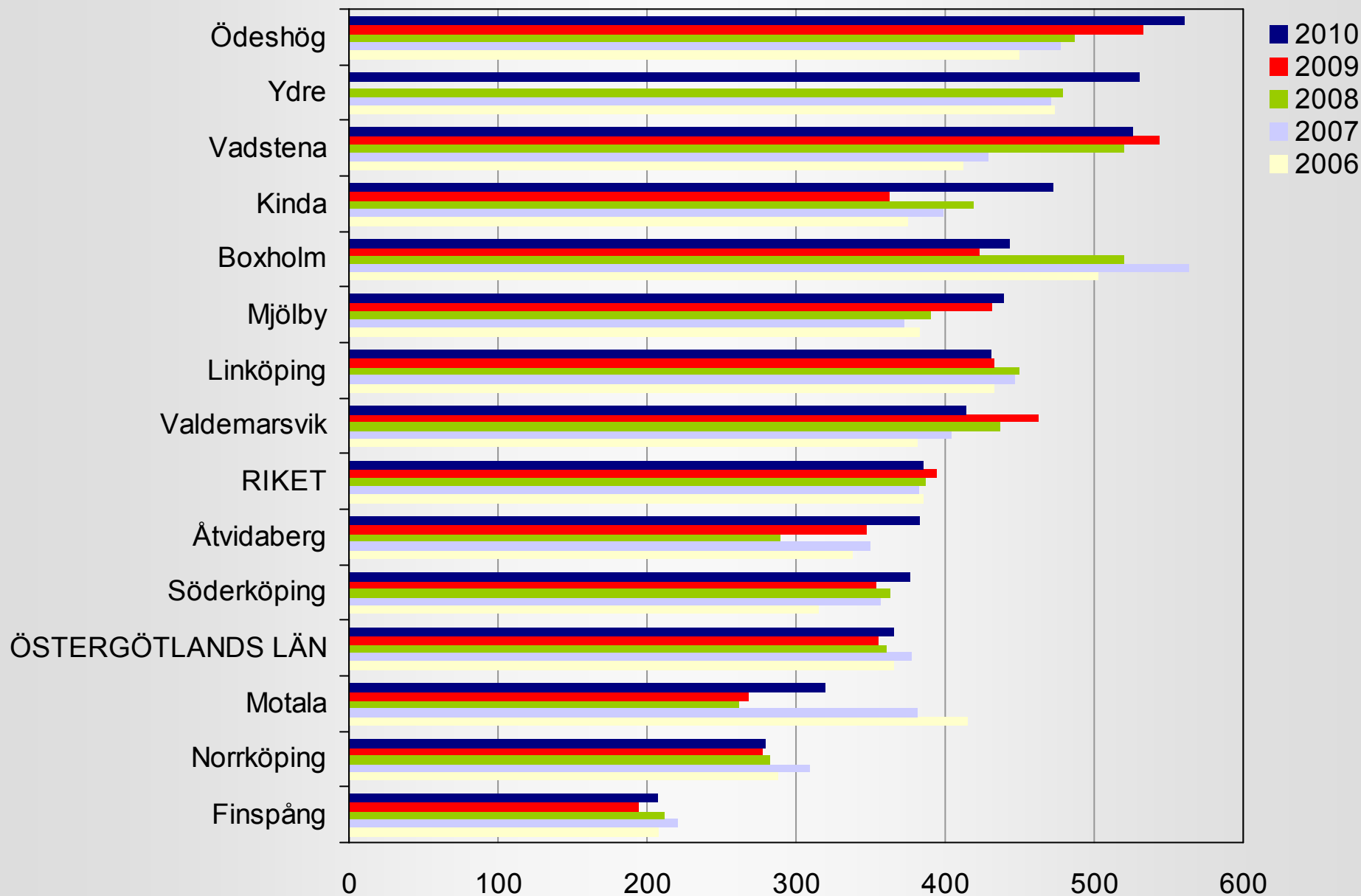
Antal biblioteksdatatorer per 100000 invånare

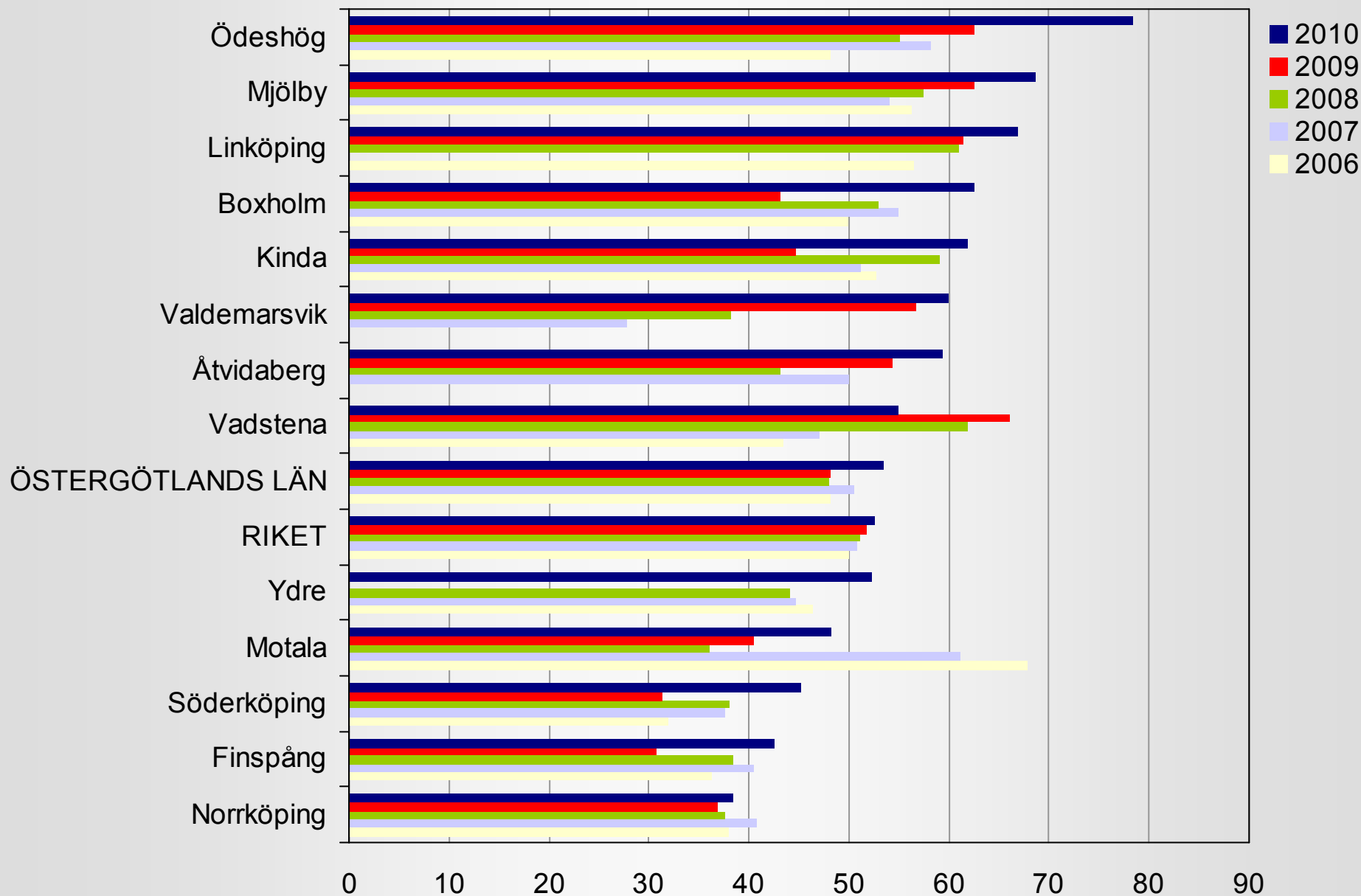
Biblioteksanställda per 1000 invånare

Total driftskostnad (kr) per invånare

Kostnad per lån (bok + AV)

Svensk Biblioteksforening

Box 70380

107 24 Stockholm

Tel 08-545 132 30

Fax 08-545 132 31

<http://www.biblioteksforeningen.org>

info@biblioteksforeningen.org